ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308–9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl: 18 Sayı: 50 Ağustos 2025

Yayın Geliş Tarihi: 06.02.2025 Yayına Kabul Tarihi:13.06.2025

DOI Numarası: https://doi.org/10.14520/adyusbd.1634654
Makale Türü: İnceleme Makalesi/Review Article
Atıf/Citation: Gündoğan Baldık, E. (2025). Sivas Gürün'de Cumhuriyet'in Modern Mimarlık Örneklerinden Bir Yapı: Halkevi (Kütüphane) Binası. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50), 532-559

SİVAS GÜRÜN'DE CUMHURİYET'İN MODERN MİMARLIK ÖRNEKLERİNDEN BİR YAPI: HALKEVİ (KÜTÜPHANE) BİNASI

Esra GÜNDOĞAN BALDIK*

Öz

Halkevleri, Cumhuriyet döneminin sosyal toplum yapısına önemli katkılar sağlamış kurumlardan biridir. Erken Cumhuriyet döneminde, birçok alanda atılımlar gerçekleştirilerek yeni kurulan Cumhuriyetin çağdaşlaşması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Özellikle Atatürk İlke ve İnkılâpları çerçevesinde yürütülecek eğitimde çağdaşlaşma çalışmaları, 1932- 1950 yılları arasında Halkevleri ve Halkodaları aracılığı ile belirli bir seviyeye getirilmiştir. Halkı belirli bir amaç doğrultusunda bir araya getirerek bilhassa köylüye farklı alanlarda eğitim vermek amacını güden Halkodaları "halka eğitim hizmeti" misyonunu üstlenmiştir. Bu dönemde hükümet, Dil-Tarih- Edebiyat, Güzel Sanatlar, Tiyatro, Spor, Sosyal Yardım, Köycülük, Halk Dershaneleri, Kütüphane, Müze ve Sergi şubelerinin yer aldığı ve bu alanların tamamında ya da bir kısmında çalışmalar yapan onlarca Halkevi-Halkodası binasını, ülkenin dört bir köşesinde aktif hale getirmek için büyük çaba sarfetmiştir. Sivas'ın güneyinde yer alan Gürün ilçesi de Halk Evleri'nin taşradaki kollarından birini barındıran önemli kaza merkezlerinden biridir. Spor, Sosyal Yardım ve Köycülük şubelerinde aktif çalışmalar yürütülen Gürün Halkevi binası, 1935 yılında inşa edilmiş ancak Halkevinin resmi açılışı 1939 yılını bulmuştur. Modern Mimarlık Mirasının korunması ve belgelenmesi kapsamında yürütülen bu çalışmada, günümüzde Gürün Belediyesi Hanımlar Evi olarak kullanılan Halkevi binası

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, egundogan@adiyaman.edu.tr, Adıyaman/Türkiye.

incelenmiştir. Yapı, taşıdığı mimari, estetik ve kültürel doku değerleri ile Modern Mimarlık Mirası kapsamında tanıtılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Sivas, Gürün, Eğitim, Halkevi

A BUILDING IN GÜRÜN, SİVAS, ONE OF THE MODERN ARCHITECTURE EXAMPLES OF THE REPUBLIC: PUBLIC HOUSE (LIBRARY) BUILDING

Abstract

Community centers are one of the institutions that have made significant contributions to the social and social structure of the Republican period. In the early Republican period, modernization efforts in education were brought to a certain level through Community Centers and Community Rooms between 1932 and 1950. Community Rooms, which aimed to bring the public together for a specific purpose, undertook the mission of "public education service". During this period, the government made great efforts to activate the Community Center building, which included branches such as Language-History-Literature, Theater, Peasanthood, Community Preparatory Centers, Library, Museum and Exhibition, in all corners of the country. Gürün district is also one of the important district centers hosting one of the branches of Community Centers in the provinces. Gürün Community Center building, where active work is carried out in the Sports, Social Aid and Peasanthood branches, was built in 1935, but the official opening of the Community Center was not until 1939. In this study carried out within the scope of preserving and documenting the Modern Architectural Heritage, Gürün Community Center building was introduced within the scope of the architectural, aesthetic and cultural texture values it carries.

Keywords: Republic, Sivas, Gürün, Education, Community House.

1. GİRİŞ

Avrupa'da başlayan teknolojik gelişmeler ile birlikte toplumların yaşam biçimleri farklılaşmış, köyden kente göçlerin başlamasıyla kentleşme ve kent planlama olgusu hızla yayılmıştır. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan "modern kent" kavramının temeli, Endüstri Devrimi ile keşfedilen yeni ve modern yapı malzemelerinin kullanımı ile atılmıştır (Birol, 2006). 18. yüzyılın ortalarında

Fransa'da oluşmaya başlayan ve 20. yüzyılda tüm dünyada etkili olan "modernizm", birçok alanda etkili olmuştur. Mimarlık alanında hem gelenekselciliğe hem de kendisinden önceki mimari üsluplara karşı bir tepki olarak ortaya çıkan modernleşme hareketi ise "Modern Mimarlık" olarak tanımlanmıştır (Parlak ve Yaldız, 2022).

Modern mimarlık eserlerinin "kültürel miras" statüsüne kavuşması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tahrip edilen kentlerini modernist mimari yoluyla yeniden inşa eden Batılı ülkelerde 1980'li yıllardan itibaren başlamıştır (Gültekin, 2017). 1990'larda ise modern mimarlık ürünlerinin zarar gördüğü ve hatta yok olduğu, İkinci Dünya savaşı sonrası bu mimarlık ürünlerinin belgelenmediği gerekçesiyle uluslararası yasal düzenlemeler hız kazanmıştır (Sharp, 2000). Türkiye'de Modern Mimarlık eserleri, ICOMOS Türkiye Komitesinin 2013 yılında yayınladığı Mimari Mirası Koruma Bildirgesinde; "Türkiye'de 20. yüzyılın başından itibaren üretilmiş gerek uluslararası gerekse ulusal yönelimleri ve/veya yenilikçi teknik ve teknolojileri örnekleyen yapı, yapı grupları ve yerleşmelerdir" şeklinde tanımlanmıştır (Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, 2013).

Halkevleri, Meşrutiyet'in yeni ideolojisini halka ulaştırmak için kurulmuş Türk Ocakları'nın Cumhuriyet'e devreden bir mirasıdır. 1912 yılında "Türkler'in ilmî, içtimaî ve iktisadî seviyelerini yükseltmek, Türk dilini geliştirmek ve Türkler'in harsî birliğine ve medenî kemaline çalışmak" (Sarınay, 2012) amacına hizmet eden Türk Ocakları, 1930'lu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk'ün "halkçılık" ilkeleri doğrultusunda "muasır medeniyetler seviyesine ulaşma" ülküsü çerçevesinde, çağdaşlaşma düşüncesini somutlaştırmak amacıyla Halkevleri'ne dönüşmüştür.

Halkevleri, Cumhuriyet ile birlikte birçok alanda gerçekleştirilen devrimlerin halk tarafından benimsenmesi ve kültürel zenginliğin artırılması amacıyla Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde 1932 yılında kurulmaya başlanmıştır. Gerek kent merkezleri ve gerekse kırsal kesimde halkevi ve / veya halk odası adıyla açılarak

giderek artan bu binalar, İsmet İnönü'nün tanımıyla: "… vatandaşların külfetsiz toplanacağı yer olduğu gibi vatandaşların memleket ve millet işlerine, bilhassa milletin yüksek kültür işlerini düşündükleri gibi zahmetsiz kavuşabilecekleri…" kurumlardır (İsmet Paşa'nın Siyasî ve İçtimaî Nutukları 1920-1933, 1933). Halkevleri, siyaseten Cumhuriyet halk partisinin bir projesi olmanın çok ötesinde kurumlardır. Yalnızca ideolojik bir yapılanma ürünü değil, kültür alanında büyük bir inkılabın öncüsü, Cumhuriyet'in sosyal ve kültürel bir örgütlenmesi olarak değerlendirilmelidir.

Halkevi Binaları, işleyiş bakımından güzel sanatlar, spor, müzik ve diğer birçok alanda yenileşmeyi yansıtmanın yanısıra, inşa ediliş biçimlerinde de halka yeni ve modern mimariyi sunmayı amaçlayan kurumlardır (Durukan ve Ulusu Uraz, 2008). Ancak, Avrupa'da Modern Mimari'nin getirdiği serbest planlar ve serbest cephelerin daha nadir rastlandığı Halkevi binaları, ekseriyetle 1930'larda Türkiye'de uygulanmış çoğu modern binalar gibi klasik biçimde, simetrik ve sade cephe anlayışı ile inşa edilmişlerdir (Bozdoğan, 2012).

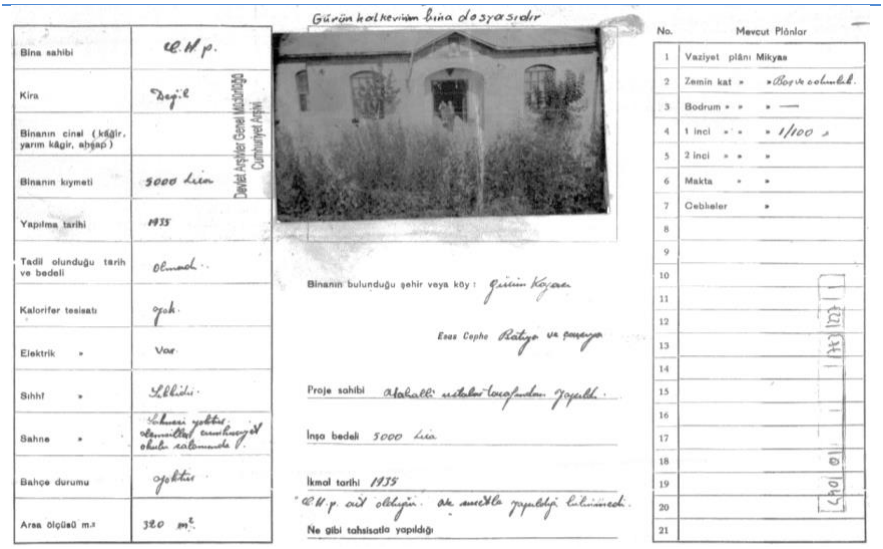
Çalışma kapsamında 20. yüzyılın ilk yarısında Sivas'ın Gürün ilçesinde yerel mimarlık üslubunda yenilikçi teknikler kullanılarak inşa edilmiş Halkevi binası ele alınmıştır. Bu eser inşa edildiği dönemde bir süre CHP parti binası, kütüphane ve halkevi binası olarak çok yönlü kullanıma hizmet etmiş olup, Türkiye'deki modernleşmenin temsil ettiği mekanlardan biri olarak varlığını devam ettirmektedir.

2. GÜRÜN HALKEVİ BİNASI

Temelleri 1910'lu yıllarda Türk Ocakları ile atılan "halk eğitimi" atılımı, Cumhuriyet'in ilanı ile yeniden ele alınmış ve "Halkevleri" adıyla açılan yeni kurumlarla kaldığı yerden daha sistematik olarak devam ettirilmiştir. Halkevleri, Atatürk ve TBMM kararı ile 19 Şubat 1932 yılında, kabul edilen inkılapların Türk

halkı nezdinde temellendirilmesi ve ülkenin çağdaş uygarlık seviyesinde modernleşmesini hızlandırmak amacıyla birer eğitim kurumu olarak açılmaya başlanmıştır. Halkevlerinin eğitimdeki amacı yalnızca okuma yazma odaklı değil aynı zamanda mesleki eğitimler düzenleyerek halka iş imkanları sağlamak olmuştur.

Sivas'ın Gürün kazasında Halkevi açılışından evvel bir Türk Ocağı'nın olduğu bilinmektedir. Ancak bu ocağın açıldığı tarih, kullandığı bina ve yürüttükleri çalışmalar hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde 1931 yılında "mefsuh Türk Ocağı" olarak geçen Gürün kazası Türk Ocağı, belgeden anlaşıldığı üzere 1931 yılında kapatılmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1931). Yine Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde kazada açılmış Halkevi binasının inşa tarihi, planı ve kullanım amacını gösteren bir belge yer almaktadır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1935). Bu belgede yer alan bilgi ve fotoğraftan anlaşıldığı üzere günümüzde Hanımlar Evi olarak kullanılan bina, 1935 yılında Halkevi binası olarak inşa edilmiştir (Belge 1). Belgeye göre 1935 yılında mahalli ustalar tarafından yapılan bina, CHP'ye aittir. Binanın sahnesi bulunmamakta ve Halkevi bu ihtiyacı kazadaki Cumhuriyet İlkokulu'ndan karşılamaktadır.

Gürün halkevinin bina dosyasıdır

Bina sahibi	C.H.p.
Kira	Değil
Binanın cinsi (kâgir, yarım kâgir, ahşap)	
Binanın kıymeti	5000 Lira
Yapılma tarihi	1935
Tadil olunduğu tarih ve bedeli	olmadı.
Kalorifer tesisatı	yok.
Elektrik »	Var
Sıhhî »	Lâğımı.
Bahne »	Suları yoktur. Umumî çeşmeden istifade olunmaktadır.
Bahçe durumu	yoktur.
Arsa ölçüsü m.²	320 m².

Binanın bulunduğu şehir veya köy: Gürün Kasaba

Esas Cephe Batıya ve cenuba

Proje sahibi Vekâlet mütehassıslarından yapıldı.

İnşa bedeli 5000 Lira

İkmal tarihi 1935

C.H.p. aid olduğu. Ahz suretile yapıldığı bilinmedi.

Ne gibi tahsisatla yapıldığı

No.	Mevcut Plânlar
1	Vaziyet planı Mikyas
2	Zemin kat » » Boşaltılmıştır.
3	Bodrum » » » —
4	1 inci » » » 1/100 »
5	2 inci » » »
6	Makta » »
7	Cebheler »
8	
9	
10	
11	
12	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	
21	

Belge 1: Sivas Gürün Halkevi (BCA, 1783, 1227, 1)

1935 yılında inşa olunduğu kesin olarak belgelenebilen Gürün Halkevi'nin resmi olarak açılışı 1939 yılında olmuştur. 19 Şubat 1939 tarihli Akşam Postası ve Vakit gazetelerinin haberine göre Gürün ile birlikte memleketin çeşitli yerlerinde toplam 158 Halkevi binası CHP Genel Başkan Vekili Dr. Refik Saydam'ın Ankara Halkevi binasında verdiği bir nutuk ile açılmıştır (Akşam Postası, 1939), (Vakit, 1939). Gürün Halkevi'nin aynı yıl çalışmalara başladığına dair bilgiler 14 Nisan 1939 tarihli Son Posta gazetesinin şu haberinden anlaşılmıştır: "*Güründe bu yıl açılan Halkevi çalışmalarına başlamıştır. Verilen müsamere ve konferanslar halkın büyük bir alâkasile karşılanmaktadır.*" (Son Posta, 1939).

İnşa edildiği tarihten itibaren aradan geçen dört yılda binanın akıbeti hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak Sivas Bölge Müfettişi, Kars Mebusu Zihni Orhon tarafından hazırlanan "Sivas Vilayetine Ait 1940-1941 II. Teftiş Raporları" nda Gürün kazası halkevi binası hakkında yazılmış; "*İyice bir binadır. Fakat hem partiyi hem halkevini hem de kütüphaneyi istiap edemez bir vaziyet husule gelmiştir*." (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1946) bilgisi, binanın inşa tarihinden

halkevi olarak açılışına kadar geçen süre içerisinde parti binası olarak kullanılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Zihni Orhon tarafından 1941 yılında hazırlanmış raporda yer alan "Şube Komitelerinin Gelecek Yıl Proğramı ve Dilekler" başlıklı tablo bu konu hakkında fikir sahibi olabileceğimiz bir diğer belgedir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1946). Bahsi geçen belge, şube komitelerinin kendi şubeleri ve halkevi idare heyetinin tetkik ve tasvibinden geçirdikleri gelecek yıl çalışma programlarının ana hatlarını gösterir tabloyu ihtiva etmektedir. Tabloda Gürün Halkevi'nin temsil, spor, sosyal yardım, köycülük ile kütüphane ve yayın şubelerinin programları hakkında bilgiler yer almaktadır. Burada bizim için dikkat çeken husus tablonun ekler bölümüne yazılmış; "*Parti binasında ikamet ve idare etmekte olan Halkevi için ayrı ve müstakil bir bina … ve temini çok faydalı olacaktır"* temennisidir. Bu temenni bahsi geçen binanın halkevi olarak açılmadan evvel parti binası olarak kullanılmaya başlandığını kanıtlar niteliktedir.

Sivas Saylavı Rasim Başara tarafından 1938 yılında hazırlanmış "Sivas İlinin Teftiş ve Çalışma Raporları" nda Gürün'e dair ayrıntılı raporda;

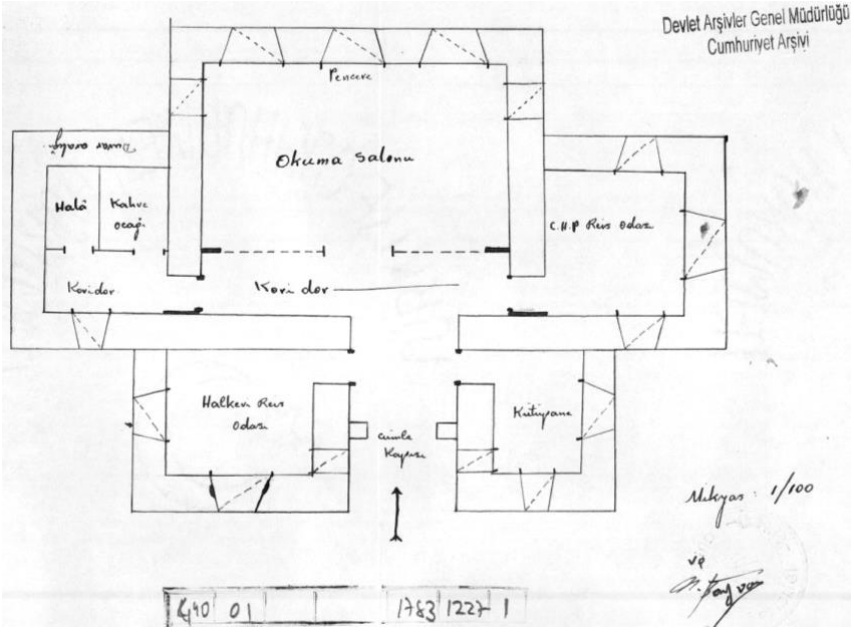
> *"C.- Toplantılar 936 danberi biraz daha sıklaşmıştır. D.- İyi bir binaları olmasına ve muhitte de bu umumi toplantılar bir alaka uyandıracağı halde ve bilhassa okuma odasının pek müsaid bulunmasına rağmen pek mahdud toplantılar yapılmakta ve yayım işi de bu sebeble geri bulunmaktadır… H.- Parti malı binanın fazla takdir edilmiş olan iradı yüzünden ve esnafa olan borcundan tapuya raptedilmediği öğrenildi…"* (Başbakanlık Cumhuriyet Aşivi, 1939)

bilgileri geçmektedir. Bu bilgiler ışığında bahsi geçen binanın CHP tarafından yaptırılıp 1936 yılından itibaren kesin olarak parti binası işlevini yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Tüm bu bilgi ve belgelerden yola çıkıldığında bir araştırmaya göre Rüştiye olarak inşa edildiği (Zor ve Bilget Fataha, 2022: 421), farklı bir araştırmaya göre de 1923 yılında Halk Partisi binası olarak yaptırılıp iki yıl ortaokul olarak kullanıldığı düşünülen (Öz, 1999: 237-238) binanın, 1935 yılında CHP tarafından yaptırılıp 1936 yılında parti binası, 1939 yılında halkevi binası ve halkevi kütüphanesi olarak hizmet ettiği belgelerle istidlal edilmiştir. 1946 yılından 2006 yılına kadar "İlçe Halk Kütüphanesi" olarak hizmet eden bina, bu tarihten itibaren de "Hanımlar Evi" olarak halka hizmet etmeye devam etmektedir (Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024).

2.1. Mimari

Alt Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan Gürün Halkevi'ne ait zemin kat planı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1935, s. 1), yapının üç oda ve bir okuma salonundan ibaret planını göstermektedir.

Plan 1: Gürün Halkevi Binası Zemin Kat Planı (BCA, 1783- 1227- 1)

Odalar, kütüphane, Halkevi reis odası ve CHP reis odası olarak tertiplenmiş, büyük salon ise "okuma salonu" olarak kullanıma dahil edilmiştir. Binada ayrıca hela ve kahve ocağı yer almaktadır. Belgede yapının bodrum kat planı bulunmamaktadır. Ancak Zihni Orhon'un 22 Aralık 1939'da sunduğu teftiş raporunda Gürün Halkevi binasını "*… Üç oda, bir salon, altta bir anbardan ibaret eyice binaları vardır…"* şeklinde tanımlamıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1943). Bu tanım yapının günümüzdeki planı ile uyuşmaktadır.

Yapı günümüzde bodrum üzerine tek katlı olup, kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Dıştan karma bir planı yansıtmakla birlikte simetrik bir düzene sahiptir (Fotoğraf 1). Kuzey-güney yönde dar bir dikdörtgen kütlenin batıda daha geniş olmak üzere doğu ve batısına eklenmiş dışa çıkıntılı alanlar ile kademeli bir yapıya sahip bina, toplamda dört kütleli bir görünümü yansıtmaktadır.

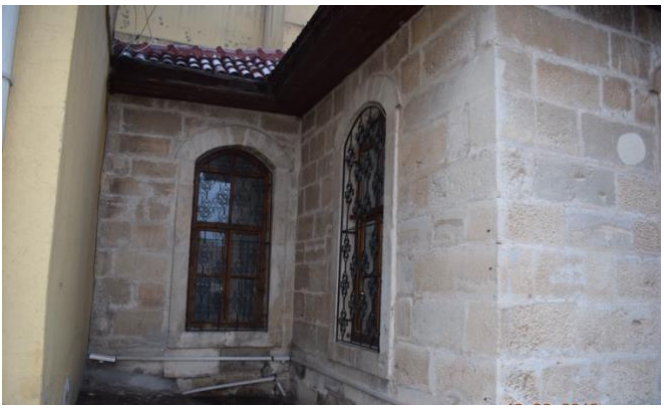

Fotoğraf 1: Gürün Hanımlar Evi Uydu Görüntüsü (atlas.harita.gov.tr, 2024)

Fotoğraf 2: Gürün Hanımlar Evi (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

Binanın bodrum katı, arazinin yüksek eğiminden dolayı doğu cephede tamamen kot farkı üzerinde kalarak zemin kat görüntüsü vermektedir. Yapının kuzey cephesi, bitişiğinde inşa edilmiş apartmanın cephe duvarına yaslanması sebebiyle büyük oranda kapanmıştır. Batı cephede de aynı durum söz konusu olup, beden duvarı yanındaki bina tarafından neredeyse tamamen kapatılmış durumdadır (Fotoğraf 3). Bodrum kat, güney cephe duvarında yer alan yatay dikdörtgen formda iki adet pencere açıklığı ile doğu cephenin dışa taşıntı yapan kütlesinin güneye bakan yüzüne açılmış bir adet kare formda pencere açıklığına sahiptir. Bodrum kata ait en geniş pencere açıklığı ise yine doğu cephede dışa taşıntı yapan kütlenin bu kez kuzeye bakan yüzüne açılmış kareye yakın dikdörtgen formlu pencere açıklığıdır (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 3: Batı Cephe (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

Fotoğraf 4: Kuzeydoğu Cephe / *Northeast Facade* (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

Doğu cephenin dışa taşan bölümünün doğu yüzünde yuvarlak kemerli, bir yapıya bağımlı tipte çeşme bulunmaktadır. Çeşmenin toplamda dört adet lülesi bulunmakta olup günümüzde bu lülelerden ikisi sıva ile kapatılmış, diğer ikisi ise musluksuz ve kullanım dışıdır. Çeşme kemeri üzerinde yer alan kitabelik günümüzde boş durumdadır. Doğu cephenin kuzey ve güney uçlarında kalan beden duvarları, bodrum kata geçişi sağlayan kapı açıklıklarına sahiptir.

Dış cephede binanın tarihi dokusunu yansıtan, büyük boyutta dikey dikdörtgen formlu, basık kemerli pencere açıklıkları oldukça dikkat çekicidir. Bu pencereler,

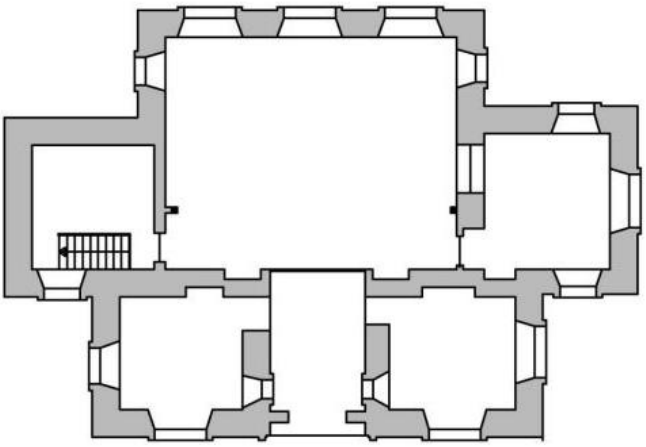
etrafını dolaşan dışa taşıntılı düz silmeler ile belirgin hâle getirilmiştir. Yapıya ait birinci kat pencereleri, güney cephedeki dışa taşkın kütle üzerinde dört, doğu cephe kütlesi üzerinde üç, batı ve kuzey kütlelerde ise birer adet olmak üzere toplamda dokuz adettir.

Gürün Hanımlar Evi'ne giriş güney cephenin ortasında iki adet profilli dikdörtgen sütun başlığına oturtulmuş basık kemerli açıklığın ortasındaki ahşap kapı ile sağlanmaktadır. Orijinalde eyvanlı bir girişi ihtiva ettiği düşünülen yapıda ahşap kapı kanatları sonradan eklenmiş olmalıdır. Ahşap kapı ile taş kemer arasında kalan muhdes duvara eşkenar dörtgen bir pencere yerleştirilmiştir. Yapının giriş kapısı üzerinde saçak seviyesinde oluşturulan üçgen alınlık girişe hareketlilik katan önemli bir öğedir. Üçgen alınlığın içerisinde beden duvarından içe doğru çekilerek muhtemelen kitabe yerleştirmek amacıyla tasarlanmış bir yüzey yer alır. Bu kısım bir adet dikey dikdörtgenin altta doğu-batı doğrultuda uzanan dar bir dikdörtgen ile devam ettiği forma sahip olup günümüzde boştur (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5: Güney Cephe (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

Gürün Halkevi-Parti Binası'nın zemin katı günümüzdeki mevcut haliyle, bir ana salon ve dört adet yardımcı birimden oluşan ana plana sahiptir (Plan 2).

Plan 2: Gürün Hanımlar Evi Zemin Kat – Mevcut Planı (Zor, 2023: 29)

Giriş kapısından geçilerek ulaşılan ilk kısım yapının sofa bölümüdür. Dikdörtgen biçimli sofanın kuzeyi ahşap bir camekan ile kapatılmıştır. Mekânın doğu ve batısında ise birer adet gerisindeki mekanlara geçişi sağlayan kapı açıklıkları yer alır (Fotoğraf 6). Bu mekânlardan doğudaki kareye yakın dikdörtgen formdadır. Doğu ve güney duvarlarına açılmış birer adet pencere ile aydınlatılmaktadır. İnşa edildiği dönemde kütüphane olarak tasarlanmış (Plan 1) mekân günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Sofanın batısından geçiş sağlanan ikinci mekân ise doğudakinden daha geniş yatay dikdörtgen forma sahiptir. Mekânın aydınlatılması güney ve batı duvarlarında yer alan birer adet pencere açıklığı ile sağlanmaktadır. Bu mekân inşa edildiği dönemde Halkevi reis odası olarak tasarlanmış (Plan 1) olup günümüzde dinlenme odası olarak kullanıma sunulmuştur.

Fotoğraf 6: Zemin Kat- Sofa (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

Sofanın kuzeyindeki ahşap camekandan geçilerek binanın koridoruna ulaşılmaktadır. Doğu-batı yönde uzanan koridorun kuzeyi ikisi duvarlara gömülü ikisi serbest dört adet ahşap direk ile oluşturulmuş üçlü bir açıklığı ihtiva etmektedir. Koridorun doğu ve batı uçlarında ise birer adet kapı açıklığı yer alır. Bu açıklıklardan doğudaki gerisinde yer alan kareye yakın dikdörtgen formda bir mekâna geçit vermektedir (Foto.7). Bu mekân, kuzey, güney ve doğu duvarlarında bulunan birer adet pencere ile oldukça aydınlıktır. Odanın batısında bulunan pencere ise içeride okuma salonuna açılmaktadır. İnşa edildiği dönemde CHP reis odası olarak tasarlanan (Plan 1) oda binanın günümüz fonksiyonuna uygun olarak kullanıma açıktır.

Fotoğraf 7: Koridorun Doğusundaki Oda (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

Koridorun batısındaki mekân kareye yakın dikdörtgen planlı olup güneyindeki tek pencere ile aydınlatılmaktadır. Günümüzde pencerenin hemen önünde bulunan bodrum kata iniş merdivenleri yapının arşivde yer alan orijinal planında (Plan 1) bulunmamaktadır. Bu merdivenlerin planın dışına çıkılarak inşa edildiği dönemde mi yoksa sonradan mı eklendiği bilinmemektedir. Orijinal planda helâ, kahve ocağı ve koridordan ibaret bu mekânın günümüzde yalnızca mutfak ve bodrum kat merdivenlerini ihtiva ettiği görülmektedir (Foto.8).

Fotoğraf 8: Koridorum Batısındaki Mekân (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

Koridorun kuzeyinde ahşap üçlü açıklık ile geçilen ve yapının en geniş mekanını ihtiva eden okuma salonu, doğu-batı doğrultuda dikdörtgen bir plana sahiptir. Kuzeyinde üç, doğu ve batısında birer adet olmak üzere toplamda beş adet penceresi bulunan salonun kuzey cephe pencerelerinin bitişiğindeki apartman sebebiyle kapanması sonucu yalnızca iki adet pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır (Foto.9).

Fotoğraf 9: Zemin Kat Okuma Salonu (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

Binanın bodrum katına içeride mutfağın güneyindeki merdivenler ile geçildiğinde dar bir koridora ulaşmaktadır. Dar koridorun güneyi kareye yakın dikdörtgen planlı eyvan tarzı bir sofaya açılır. Sofanın güney ucu, beton bir platform ile zeminden yükseltilerek günümüzde şark köşesi olarak dekore edilmiştir. Sofanın batı duvarında yer alan kapı açıklığı ise tuvalet mekanına geçit vermektedir (Foto.10).

Fotoğraf 10: Bodrm Kat- Sofa (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

Bodrum katın esas salonuna, sofanın kuzeyinde bulunan geniş ahşap kapı açıklığından erişilmektedir. Bu mekân, doğu batı doğrultuda uzunca bir dikdörtgeni ihtiva etmekte olup yine doğu-batı doğrultuda atılmış ahşap direkler ile kuzey-güney yönde iki bölüme ayrılmıştır (Foto.11). Giriş kapısının hemen önünde bulunan ilk bölüm doğu uçta bodrumu "⊂" şeklinde dolaşan bir uygulamaya sahiptir. Yapının eğim farklılıklarından dolayı oluşan bu dar alan depo olarak değerlendirilmiştir. Ahşap direklerin kuzeyinde kalan alan ise kuzey duvarına açılmış üç adet pencere açıklığı ile aydınlatılıyorken günümüzde kapatılarak dolap nişine dönüştürülmüş şekilde doğal ışık kaynağını kaybetmiştir. Bodrum katın ana salonuna doğu duvarda bulunan kapı açıklığı ile dışarıdan geçiş bulunmaktadır. Mekân günümüzde toplantı salonu olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf 11: Bodrum Kat – Ana Salon (Esra Gündoğan Baldık, 2019)

3. DEĞERLENDİRME

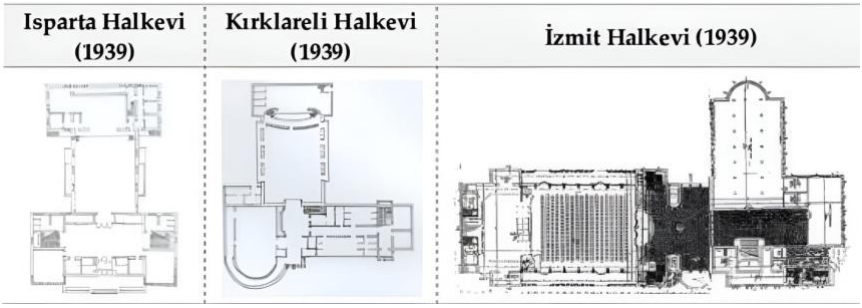
Türkiye'nin çeşitli yerlerinde "Türk Ocağı" olarak inşa edilerek Halkevlerine devredilmiş ya da doğrudan Halkevi binası olarak tasarlanarak inşa edilmiş çok sayıda mimari bakiyenin varlığı bilinmektedir. Ülke genelinde yeni inşa edilecek Halkevlerinin mimari projeleri CHP tarafından farklı yöntemler kullanılarak elde edilmiştir. Bu yöntemler; Bayındırlık Bakanlığı tarafından proje hazırlanması, dönemin mimarlarına proje hazırlatma veya mimari proje yarışmaları düzenleme olarak sıralanabilir. Ancak bahsi geçen bu yöntemler ağırlıklı olarak il merkezlerine inşa edilecek yapılar için başvurulan yöntemler olmuş, ilçe ve kasabalarda bu durum biraz daha kendi haline bırakılmıştır.

Bayındırlık Bakanlığı tarafından hazırlanan Halkevi projeleri genel çerçevede "T", "L", "I" ve "U" planda olmak üzere dört farklı şema çerçevesinde geliştirilmiştir (Çelebi Gürkan, 2022: 125). Isparta halkevi "T", Kars Halkevi "L", Çorlu Halkevi "I", Konya halkevi ise "U" plan şemasına örnek olarak gösterilebilecek mimarlık eserleridir.

Halkevleri, Cumhuriyet'in "yeni" ve "modern" değişimlerini halka benimsetmek amacıyla kurulmuş olduğundan binaları da plan ve cephe tasarımında ekseriyetle asimetrik anlayışla "modern" üslupta tasarlanmıştır. Bozdoğan, halkevlerinin mimari anlamda inkılapları yansıtma metodunu şu şekilde dile getirmiştir;

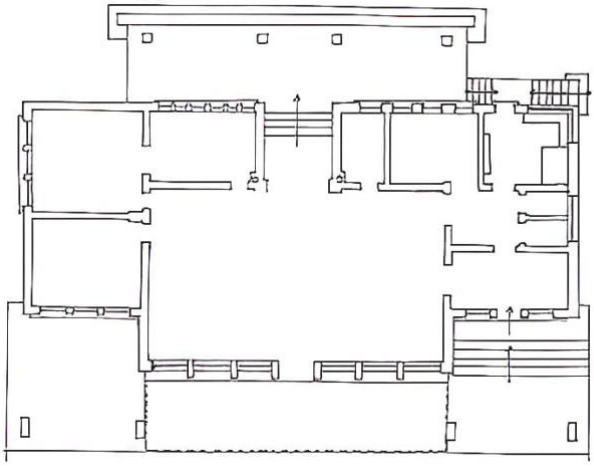
> "*…Onlara ilerici ve devrimci yan anlamlar veren özellik, mimarilerinin güçlü modernizmiydi. Yarışmalar yoluyla seçilip Arkitekt dergisinde yayımlanan örnekler, biçimsel özellikler ve cephe estetiği bakımından özellikle paradigmatikti. … Programın farklı bileşenleri, cephede farklı pencere büyüklükleri ve şekilleri ile ifade ediliyordu; kavisli cepheler, çıkmalı ve konsollu unsurlar, kuleler ve dairesel pencereler, iç içe geçen bloklardan oluşan modern kompozisyonlar içinde düzenleniyordu…"* (Bozdoğan, 2012).

1939 tarihli İzmit (Türkeri, 2017) ve Kırklareli (Fıçıcıoğlu ve Halaç, 2022) Halkevleri asimetrik plana sahip "modern" tasarımlı örnekler arasındadır. Ancak bu durum ülke genelinde inşa edilen halkevlerinin tamamı için geçerli bir anlayış halini almamıştır. Öyle ki 1939 yılında inşa edilmiş Isparta Halkevi binası, simetrik bir plan ve ön cephe tasarımına sahiptir (Çelebi Gürkan , 2022). Bunun dışında Adana ve Mersin Halkevi binalarında da simetrik plan kurgusu göze çarpmaktadır.

Plan 3: Isparta, Kırklareli ve İzmit Halkevleri Planları (Çelebi Gürkan , 2022: 126)

İlçe, kasaba veya köylerde inşa edilmiş halkevleri genel anlamda bir plan şemasına sadık kalınarak inşa edilmiş eserler olarak gruplandırılamamaktadır. Ancak 1936 yılında Yedigün Dergisinde ilan edilen bir plan ile kasabalar için de bir tip proje'nin belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir (Durukan, 2006). Bu tip proje, daha az maliyetle kullanışlı bir mekân inşa etme amacını gütmektedir. Tek katlı tasarlanan projede esas alınan çerçeve; geniş bir salon ile bu salonun etrafında okuma salonu, başkan odası, mutfak, ofis, tuvalet gibi mekanların yer aldığı işlevsel bir plan şemasıdır.

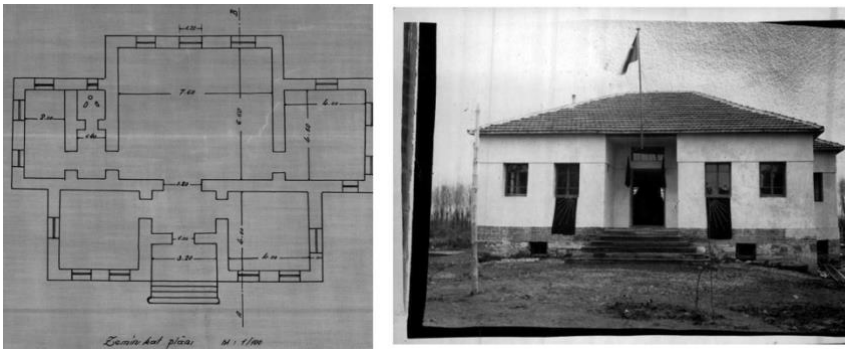

Plan 4: Küçük Kasaba İçin Halkevi- Zemin Kat Planı (Durukan, 2006: 189)

Bahsi geçen tip proje denemesi 1936 yılında yayınlanmış olsa da ilçe merkezi dışında inşa edilecek birçok yapı türünün az maliyetli ve işlevsel olmasına dikkat edildiği bilinen bir gerçektir. Bu sebeple Gürün halkevi binası da aynı mantıksal çerçeve dikkate alınarak vücuda getirilmiş bir örnek olarak kabul edilebilir.

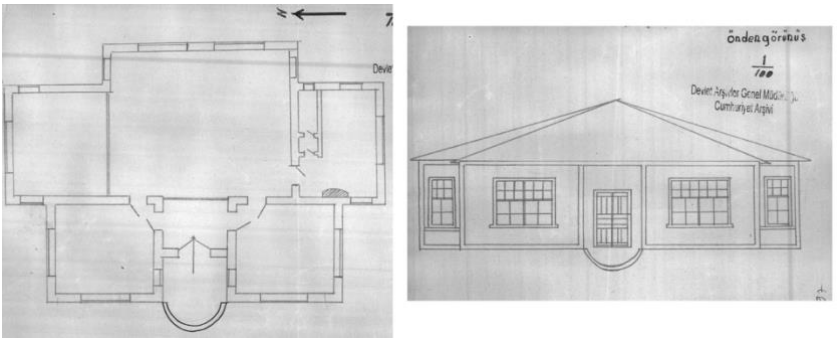
Sivas'da inşa edilmiş diğer ilçe halkevlerinde de ihtiyacı karşılayacak şekilde işlevselliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin varlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan bir belgeden (Başbakanlık Cumhuriyet

Arşivi, 1945) tespit edilebilen Sarkışla Halkevi, Gürün'de olduğu gibi hem parti binası hem de halkevi olarak kullanılmıştır. Belgede inşa tarihi 1936 olarak verilen bina, bir ana salon ve dört yardımcı birimden ibaret plana sahiptir (Plan 5).

Plan 5: Sarkışla Halkevi Planı ve Ön Cephe Fotoğrafı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1945)

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan başka bir belgede Suşehri Halkevi binasına dair (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1941) plan ve çizimler tespit edilmiştir. 1936 yılında inşa edilmiş binanın bir ana salon ve dört yardımcı birimden ibaret planı, yapının Gürün Halkevi ile oldukça benzer plan kurgusunu açıkça göstermektedir (Plan 6).

Plan 6: Suşehri Halkevi Planı ve Cephe Görünüşü (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 1941)

İlçe ve kasabalarda inşa edilmiş halkevi örneklerinin genel kurguda ayrıntıdan uzak ve simetrik sayılabilecek bir anlayışla inşa edildiği tezi Sivas dışındaki

örneleklerle de kanıtlanabilir bir nitelik kazanmıştır. Örneğin Zonguldak Kilimli Halkevi binası (Foto.12) Gürün Halkevi binası ile benzer özellikler taşımaktadır. Yatay kütle tasarımının ön cephede uygulanan sivri kemerli pencereler aracılığı ile dikeylik vurgusuna dönüşmesi ve giriş kapısında uygulanan üçgen alınlık uygulaması geleneksel mimari unsurları yansıtan modern mimarlık eseri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 12: Zonguldak-Kilimli Halkevi Binası (www.kulturportali.gov.tr, 2013)

Tüm bu veriler ışığında şehir merkezlerinde inşa edilmiş halkevlerinin, Avrupa'daki Modern Mimarlık Hareketi'nin etkilerini yansıtan serbest plan ve cephe tasarımlarının aksine; ilçe halkevlerinin, dörtgen hacimleriyle ön plana çıkan, çoğunlukla simetrik planlı ve yalın cephelere sahip eserler olduğu açıkça görünmektedir.

SONUÇ

Bu makalede; kuruluş amacında halkı aydınlatma ve çağdaşlaşma düşüncesini yaygın hâle getirme olan Halkevi Binalarının, çok amaçlı kullanılan kurumlar olduğu ortaya konulmuştur. Bunun yanında kuruluş amacının sonraki dönemlerde geçirdiği değişim ve dönüşümlere değinilmemiştir. Çünkü Halkevleri Türk Ocakları'ndan devraldığı mimari bakiyenin yanı sıra yeniden inşa edilen

binalarında da hem kütüphane ve halkevi olarak birer kültür kurumu hem de dönemin iktidar partisine hizmet eden siyasi kurumlar olarak kullanılmışlardır. Bu durum Türk Ocakları'ndan devralınan siyasetten bağımsız, devrin birçok bilim ve fikir adamlarının hizmet ettiği kurumların dönüşümü ile açıklanabilmektedir. Öyle ki "*...çevresindeki düşünce atmosferi içinde yetişen Türk aydınları'nın, Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'de yer alarak yeni Türk Devleti'nin kuruluşunu desteklediği…"* kurumlar yalnızca parti mensuplarının idareci olabildiği "Avrupaî" tarzda bir modernleşmenin esas alındığı kurumlara dönüşmüştür.

Esasen mimarlık alanında ele alınan bu çalışma 1930'lu yıllarda hâkim olan modernleşme anlayışının Halkevlerine yansıyan uygulamalarını ifade etmiştir. Özellikle merkez-taşra halkevleri arasında görünen plan ve cephe farklılıkları üzerinde durulmuştur.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

Akşam Postası. (1939, Şubat 9). Bu Yıl 158 Halkevi Daha Açılacak. 3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1941, 04 12). Suşehri Halkevi ve Parti binasının arsa, inşaat, tamirat ve tadilat işleri. 1783(1229), 1, 98-101.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1931). Sivas Türk Ocağı mallarının tasfiyesi ve borçlarının ödenmesi. 490-1-0-0(65), 246, 1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1935). Sivas Gürün Halkevi'nin Planı. 490-1-0-0(1783), 1227, 2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1943, 02 04). Parti müfettişi mebusların Sivas bölgesi ile ilgili teftiş raporları. 1580(437), 2, 78.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1945, 11 05). Şarkışla Halkevi ve parti binasının inşaat, tamirat ve tadilatı. 1783(1228), 1, 70-74.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1946, 08 20). Sivas ilinde bulunan halkevlerinin teftiş raporları. 1003(872), 2, 34-36.

Başbakanlık Cumhuriyet Aşivi. (1939, 07 11). Sivas ilinin teftiş ve çalışma raporlarının Genel Sekreterliğe sunulduğu. 708(413), 1, 57-58.

Birol, G. (2006). Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. Megaron, 3-16.

Bozdoğan, S. (2012). Modernizm ve Ulusun İnşası. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Çelebi Gürkan , Ü. (2022). Modernin İzini Sürmek: Yok Olan Bir Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Örneği Olarak Isparta Halkevi Binası. 13(35), 97-137. doi:10.31198/idealkent.881844

Durukan, A. (2006). Cumhuriyetin Çağdaşlaşma Düşüncesinin Yaşama ve Mekana Yansimalari: Halkevi Binaları Örneği. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Durukan, A., & Ulusu Uraz, T. (2008). Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları. İTÜ Dergisi Mimarlık, Planlama, Tasarım, 7(1), 38-49.

Fıçıcıoğlu, Ş., & Halaç, H. (2022). Tarihi Halkevlerinin Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Değerlendirilmesi. Erciyes Akademi, 36(2), s. 487-518. doi:https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1071321

Gültekin, N. T. (2017). Evaluation of the Conservation Of Modern Architectural Heritage Through Ankara'S Public Buildings. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering 245 (8). IOP Publishing.

HGM Atlas. (2024). 10 18, 2024 tarihinde atlas.harita.gov.tr: https://atlas.harita.gov.tr/#17.79/38.722808/37.269124 adresinden alındı

İsmet Paşa'nın Siyasî ve İçtimaî Nutukları 1920-1933. (1933). Ankara: Başvekâlet Matbaası.

Öz, M. (1999). Bütün Yönleriyle Gürün. İstanbul: Seyhan Grafik ve Matbaa.

Parlak, Ö., & Yaldız, E. (2022). Konya Devlet Tiyatrosu (Halkevi) Binasının Modern Mimarlık Mirası Kapsamında Değerlendirilmesi. Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi 17 (34), 223-252.

Sharp, D. (2000). Registering the Diaspora of Modern Architecture. D. Sharp, & C. Cooke içinde, The Modern Movement in Architecture: Selections from the Docomomo Registers (s. 10). DOCOMOMO.

Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2024, 10 17). Türkiye Kültür Portali. www.kulturportali.gov.tr: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sivas/gezilecekyer/gurun-halk-kutuphanes498009 adresinden alındı

Son Posta. (1939, Nisan 14). Gürün Halkevi Çalışmaları. 5.

Türkeri, İ. (2017). Kentsel Bir İmge Olarak İzmit Halkevi. 11 04, 2024 tarihinde https://www.arkitera.com: https://www.arkitera.com/gorus/kentsel-bir-imge-olarak-izmit-halkevi/ adresinden alındı

Türkiye Kültür Portali. (2013). Kültür Portali. 11 04, 2024 tarihinde https://www.kulturportali.gov.tr:

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/zonguldak/kulturenvanteri/kilimli-halkevi-binasi adresinden alındı

Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. (2013). 10. 10, 2024 tarihinde ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi): https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Duyuru&sira=42&dil=en adresinden alındı

Vakit. (1939, Şubat 9). 19 Şubatta Yeniden 158 Halkevi Açılıyor. 3.

Zor, H. (2023). Sivas İlçelerindeki Geç Osmanlı Dönemi Eğitim Yapıları (1890-1915). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].

Zor, H., & Bilget Fataha, E. (2022). Sivas İlçelerindeki Geç Osmanlı Dönemi Eğitim Yapılarından Örnekler. C. Ülkü, & H. Elemana içinde, 26. Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Kitabı (Cilt 1, s. 416-436). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

"Modernism", which began to form in France in the mid-18th century and became influential all over the world in the 20th century, has been influential in many areas. The modernization movement, which emerged as a reaction against both traditionalism and the architectural styles that preceded it in the field of architecture, has been defined as "Modern Architecture" (Parlak & Yaldız, 2022).

People's houses are a legacy of the Turkish Hearths, which were established to convey the new ideology of the Constitutional Monarchy to the people, and passed on to the Republic. They were established in 1932 under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk in order to ensure that the revolutions carried out in many areas with the Republic were adopted by the people and to increase cultural richness. These buildings, which are increasingly opened under the name of people's houses and / or people's rooms in both urban centers and rural areas, are institutions far beyond being a project of the Republican People's Party in

terms of politics. They should be evaluated not only as a product of an ideological structuring, but also as the pioneer of a great revolution in the field of culture, a social and cultural organization of the Republic.

Community Center Buildings are institutions that aim to reflect innovation in fine arts, sports, music and many other fields in terms of their operation, as well as presenting new and modern architecture to the public in their construction methods (Durukan & Ulusu Uraz, 2008). However, Community Center buildings, where the free plans and free facades brought by Modern Architecture are rarer in Europe, were mostly built in a classical form, with a symmetrical and plain facade concept, like most modern buildings implemented in Turkey in the 1930s (Bozdoğan, 2012). Within the scope of the study, the Community Center building, which was built in the first half of the 20th century in the Gürün district of Sivas using innovative techniques in the local architectural style, was examined. This structure served as a CHP party building, library and community center building for a while during the period it was built, and continues to exist as one of the places represented by modernization in Turkey.

Findings

The architectural projects of the new Community Centers to be built in various parts of Turkey were obtained by the CHP using different methods. These methods can be listed as; preparing projects by the Ministry of Public Works, having architects of the period prepare projects or organizing architectural project competitions. However, these methods were mainly used for structures to be built in provincial centers, and this situation was left to its own devices in districts and towns.

Since Community Centers were established with the aim of making the public embrace the “new” and “modern” changes of the Republic, their buildings were mostly designed in a “modern” style with an asymmetrical understanding in plan and facade design. However, this situation did not become a valid understanding for all community centers built throughout the country. In fact, the Isparta Community Center building built in 1939 has a symmetrical plan and facade design (Çelebi Gürkan , 2022).

Community centers built in districts, towns or villages cannot be grouped as works built by adhering to a plan scheme in general. However, it is seen that a plan announced in Yedigün Magazine in 1936 was trying to determine a type project for towns (Durukan, 2006). This type of project aims to build a useful space with less cost. The framework taken as a basis in the single-storey project is a functional plan scheme consisting of a large hall and spaces such as a reading hall, president's room, kitchen, office, and toilet around this hall. Although the

aforementioned type project trial was published in 1936, it is a known fact that attention was paid to the fact that many types of structures to be built outside the district center were low-cost and functional. For this reason, the Gürün community center building can be accepted as an example that was created by taking the same logical framework into account. It is seen that functionality came to the fore in other district community centers built in Sivas in a way that would meet the need. The thesis that community center examples built in districts and towns were built with an understanding that could be considered symmetrical and far from details in the general structure has also gained a quality that can be proven with examples outside Sivas. For example, the Zonguldak Kilimli Community Center building (Photo.12) has similar features to the Gürün Community Center building.

Conclusion and Discussion

This study, which is mainly addressed in the field of architecture, has expressed the applications of the modernization approach that was dominant in the 1930s, reflected on the Community Centers. The plan and facade differences that are seen between the central and provincial community centers have been emphasized. In addition to the architectural legacy that the Community Centers inherited from the Turkish Hearths, their rebuilt buildings were also used as cultural institutions as libraries and community centers, as well as political institutions that served the ruling party of the period. This situation can be explained by the transformation of the institutions that were independent of politics and served by many scientists and intellectuals of the period. In fact, the institutions where "…Turkish intellectuals who grew up in the atmosphere of thought around them supported the establishment of the new Turkish State by taking part in the National Struggle that started in Anatolia…" transformed into institutions where only party members could be administrators and where a "European" style of modernization was taken as a basis.